

СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ОБЛІКУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ МАЛОГО БІЗНЕСУ

У статті критично проаналізовано нормативні акти, які регулюють порядок ведення обліку на підприємствах малого бізнесу. Надано рекомендації з удосконалення Плану рахунків бухгалтерського обліку для малого бізнесу, обліку доходів та витрат. Запропоновано внесення практичних змін до облікових реєстрів з формування фінансових результатів підприємств.

Normative acts which regulate the order of conduct of account on the enterprises of small business are critically analyzed in the article. Recommendations are given from the improvement of Card of accounts of accounting for small business, accounting of incomes and charges. The implementation of practical changes to the account registers for formulating the financial results of enterprises is proposed.

Постановка проблеми у загальному вигляді. З метою скорішого виходу з економічної кризи в Україні все більше уваги стали приділяти розвитку малого бізнесу. Основні напрями державної підтримки малого підприємництва задекларовано Законом України «Про державну підтримку малого підприємництва» № 2063-III від 19.10.2000 року [1]. Починаючи з жовтня 2008 року Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань регулювання підприємницької діяльності» № 523-VI від 18.09.2008 року законодавець змінив параметри віднесення підприємств до категорії малих. Ними стали юридичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, в яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та обсяг річного валового доходу не перевищує 70 млн. грн. [2].

У зв'язку з розширенням кола підприємств, які тепер отримали право бути кваліфіковані як малі, актуальним є питання про ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Проведений аналіз нормативних актів, які регулюють ведення обліку та складання звітності свідчить про те, що малі підприємства недостатньо забезпечені нормативною базою для організації ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності. Крім того, за деякими нормативними документами виникають суперечливі висновки.

У зв'язку з цим, в економічній літературі питання організації обліку на підприємствах малого бізнесу є предметом постійних досліджень. Так, цьому питанню присвячено роботи І. Голошевич, Л. Городянської, І. Губіної, однак, ціла низка питань за даною проблемою так і залишається не розв'язаною і дискусійною, що зазначає актуальність їх розгляду.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Слід зазначити, що зміна критеріїв визнання для малих підприємств, на жаль, не впливає на порядок і можливість застосування спрощеної системи оподаткування у вигляді єдиного податку. В той же час, з позиції фінансової політики країни найбільш прийнятним методом підтримки суб'єктів малого бізнесу є використання спрощеної системи оподаткування, обліку і звітності.

Діюча нормативна база організації обліку на підприємствах малого бізнесу має ряд недоліків, що ускладнює складання звітності, не дозволяє в оперативному режимі проводити аналіз діяльності, що, в свою чергу, впливає на прийняття необхідних управлінських рішень.

Постановка завдання. Метою даної статті є аналіз діючих нормативних документів в Україні з питань ведення обліку на підприємствах малого бізнесу, розгляд рекомендацій окремих авторів за даними питаннями і визначення основних напрямків можливого удосконалення практики обліку на підприємствах малого бізнесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Законом України № 523 [2] визначено величину валового доходу для малих підприємств 70 млн. грн. Чи ідентичне визначення «валового доходу» та доходу, що вираховується згідно Положенню (стандарту) бухгалтерського обліку 15 «Дохід»? На це звертають увагу і окремі автори [3, с.52]. Так, І. Голошевич відмічає, що в Законах України № 2063 та 523 йде мова про «валовий дохід», тоді як в Цивільному кодексі України (ЦКУ) сказано про дохід від реалізації продукції, товарів, робіт та послуг. Невизначеність даного питання може привести до того, що ряд підприємств, у яких загальна сума доходу перевищує 70 млн. грн., тоді як сума від реалізації продукції, товарів, робіт та послуг значно нижче, не скористаються правом складання фінансової звіту малого підприємництва. Враховуючи, що критерії визначення підприємств малого бізнесу збільшилися і до них увійшли не тільки ті підприємства, що сплачують єдиний податок, а також підприємства, що є платниками податку на прибуток та інших платежів до бюджету, виникає необхідність переглянути План рахунків бухгалтерського обліку для суб'єктів малого підприємництва [4]. Рахунки, що рекомендовані зазначеним Планом, а їх всього 25, не дозволяють в повній мірі відображати об'єкти бухгалтерського обліку за визначеними ознаками. Так, Планом рахунків для малих підприємств не передбачені субрахунки, що в подальшому ускладнює контроль за окремими об'єктами. Яскравим прикладом цього можуть бути основні засоби, які необхідно групувати як за групами, що передбачені Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби», так і за групами, що передбачені в Законі України «Про оподаткування прибутку підприємств».

Крім того, Планом рахунків для малого підприємництва [4], у складі рахунків 10 «Основні засоби» та 13 «Знос необоротних активів» передбачається урахувувати і нематеріальні активи та їх знос. Але на багатьох підприємствах малого бізнесу автоматизована система управління та бухгалтерського обліку, у зв'язку з цим постійно виникають витрати на придбання окремих програм, які враховуються у складі нематеріальних активів. В ході діяльності, підприємства стикаються з необхідністю придбання ліцензій на придбання на здійснення окремих видів діяльності, які також потребують окремого обліку. І всі ці витрати мають різний порядок списання як в бухгалтерському, так і податковому обліку. Отже, ми прийшли до висновку, що в спрощеному Плані рахунків необхідно виділити окремий рахунок для обліку нематеріальних активів.

Про необхідність розширення Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій суб'єктів малого підприємництва свідчить і той факт, що для обліку власного капіталу передбачено рахунок 40 «Власний капітал», на якому пропонується обліковувати та узагальнювати інформацію про статутний, пайовий, додатковий, резервний, несплачений і вилучений капітал.

Тоді виникає питання, як в Фінансовому звіті суб'єкту малого підприємництва форми №1-м Баланс відобразити стан власного капіталу за його видами, якщо у формі звітності передбачено 5 строк, в тому числі і нерозподілений прибуток, для якого в спрощеному Плані рахунків виділено окремий рахунок 44 «Нерозподілений прибуток (непокриті збитки)». А якщо ще й взяти до уваги той факт, що з 2008 року до складу малих підприємств увійшли і окремі акціонерні товариства, яким необхідно відображати в балансі і вилучений капітал, то питання реформування спрощеного Плану рахунків постає особливо гостро. Щодо дебіторської заборгованості, то в балансі згідно з П(с)БО 25 [5] для відбиття інформації про неї потрібна докладна деталізація згідно запропонованим статтям, тоді як спрощеним Планом рахунків облік дебіторської заборгованості пропонується вести на рахунку 37 «Розрахунки з різними дебіторами».

Отже, для відображення дебіторської заборгованості по статтям балансу потрібно робити додаткові вибірки з даних поточного обліку. Але аналітичний облік розрахунків з покупцями та замовниками в запропонованій відомості по веденню обліку малими підприємствами є менш наочним і не дозволяє детально проаналізувати стан розрахунків з покупцями. У ній не передбачено наведення інформації про відвантаження продукції (товарів, робіт, послуг) за видами, не деталізується сума розрахунку на такі показники як: сума за готову продукцію (товари, роботи, послуги) і податку на додану вартість, якщо підприємство є його платником.

Адже із даної відомості бухгалтер повинен отримати підсумкову інформацію для складання бухгалтерських записів, які відображають суму заборгованості покупців за готову продукцію (товари, роботи, послуги), суму податкових зобов'язань з податку на додану вартість та загальну суму доходу від реалізації.

Використання в обліку доходів тільки одного рахунку 70 «Доходи» не дозволяє підприємствам малого бізнесу, без додаткових зусиль, відображати доходи у формі № 2-м «Звіт про фінансові результати за видами діяльності». Для контролю за доходами та оперативного прийняття управлінських рішень керівництву підприємства потрібна інформація про їх склад. Ось чому ми вважаємо за необхідне розширити перелік рахунків для обліку доходів у відповідності з Планом рахунків, затвердженим наказом Міністерства фінансів України від 30 листопада 1999 року № 291, з урахуванням змін і доповнень, які внесені за останні роки.

Підприємствам малого бізнесу надано право самостійного вибору порядку ведення обліку витрат на рахунках бухгалтерського обліку. В той же час, Планом рахунків для суб'єктів малого підприємництва, пропонується узагальнювати їх всього на трьох рахунках. Це рахунок 23 «Виробництво», на якому відображати витрати, безпосередньо пов'язані з виробництвом продукції; а витрати поточного періоду відображати на рахунках 84 «Витрати операційної діяльності» та 85 «Інші витрати».

Слід також зазначити, що запропонований для суб'єктів малого підприємництва варіант повного списання протягом року з рахунку 23 «Виробництво» в дебет рахунку 26 «Готова продукція» всіх витрат без оцінки незавершеного виробництва [6] дійсно простий, полегшує роботу, так як не має необхідності щомісячно вираховувати собівартість продукції, але даний варіант викривлює протягом року розрахунки фінансового результату діяльності підприємства.

При складанні Звіту про фінансові результати суб'єктам малого підприємництва виникає необхідність відображення збільшення (зменшення) залишків незавершеного виробництва та готової продукції і для цього Методичними рекомендаціями [6] та П(с)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва» [5] пропонується перед складанням річного звіту проводити інвентаризацію незавершеного виробництва. На погляд окремих авторів [7, с.73] і з ними слід погодитися, даний варіант хоч і простий, але потребує суворого кількісного обліку та наявності планових калькуляцій. Інвентаризацію незавершеного виробництва, на нашу думку, доцільно проводити один раз у квартал перед складанням квартального звіту. Це дозволить протягом року виявляти різні виробничі втрати, що виникають в ході виробничої діяльності, проводити їх аналіз та приймати управлінські рішення щодо їх усунення, більш точно окреслювати фінансові результати діяльності підприємства.

Наказом № 186 Міністерства фінансів України [4] пропонується з метою забезпечення необхідної деталізації та аналітичності обліково-економічної інформації підприємства вводити до спрощеного Плану рахунків субрахунки, необхідні для потреб управління підприємством, які передбачені Планом рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затвердженого наказом Міністерства фінансів України № 291 від 30 листопада 1999 року.

Таким чином, виходячи з всього вищесказаного, можна зробити висновок, що спрощений План рахунків має ряд недоліків і підприємствам, які у зв'язку з останніми

змінами увійшли до складу малих підприємств навряд чи потрібно рекомендувати перехід на спрощений План рахунків. Керівництву підприємства завжди необхідна розгорнута інформація щодо джерел виникнення доходів і витрат. Отримати таку інформацію можливо, якщо підприємство використовує План рахунків бухгалтерського обліку, затверджений наказом № 291.

Розглядаючи особливості обліку на підприємствах малого бізнесу слід також приділити увагу і порядку узагальнення доходів і витрат в облікових регістрах. Використання їх на підприємствах малого бізнесу в більшій мірі залежить від розміру самого підприємства. Якщо доходи підприємства незначні та воно займається, наприклад, тільки одним видом надання послуг, то цілком можливо скористуватися рекомендаціями Міністерства фінансів України щодо застосування регістрів бухгалтерського обліку малими підприємствами [6]. Слід також зауважити, що згідно ст.8 Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» № 996 вирішення питання про форму бухгалтерського обліку, як визначену систему регістрів, порядку та способу реєстрації і узагальнення інформації в них з додержанням єдиних принципів, встановлених цим Законом, підприємство повинно вирішувати самостійно.

Відносно підприємств малого бізнесу в Положенні № 422 [6] вказано, що необхідність у веденні обліку витрат за статтями калькуляції і витратам обігу, видам продукції (робіт, послуг), за виробничими підрозділами визначається виключно суб'єктом малого бізнесу. Тому, дані підприємства можуть самостійно вирішувати які рахунки їм потрібні для обліку витрат.

Для підприємств малого бізнесу, які здійснюють різні види діяльності та їх доходи досягають значного розміру, узагальнення витрат цілком можливо здійснювати в регістрах, що запропоновані Міністерством фінансів України в наказі № 356 [8], в першу чергу це стосується журналів 5 та 6. Так, для обліку витрат запропоновані журнали 5 та 5А. В першому узагальненні витрат здійснюється тільки на рахунках 9 класу, а в другому – на рахунках 8 та 9 класу.

Якщо урахувати, що більшість малих підприємств може дозволити собі комп'ютеризувати облік, придбавши відповідне програмне забезпечення, то в умовах автоматизованої обробки облікової інформації використання рахунків 8 та 9 класу для узагальнення витрат підприємства не виникає ніяких труднощів у працівників бухгалтерських служб. В автоматичному режимі по запиту користувача можна отримати необхідну інформацію про угруповання витрат за елементами, статтями, тощо. Тому необхідність ведення журналів 5 та 5А відпадає.

Разом з тим, якщо здійснюється ручна обробка інформації, то досить важко для узагальнення витрат підприємства використовувати відразу два класи рахунків бухгалтерського обліку.

Слід зазначити, що в останній час, у зв'язку зі змінами у законодавстві, до складу малих підприємств увійшла значна кількість акціонерних товариств, по яких є обов'язковим аудит про достовірність фінансової звітності, висновки якого надаються в Державний комітет по цінним паперам та фондовому ринку. Але на підставі спрощеного звіту про фінансові результати форми № 2-м не можливо в повній мірі мати уявлення про витрати підприємства, якщо відображати їх тільки за елементами. Не має можливості провести аналіз витрат і доходів за видами діяльності.

В журналах 5 та 5А повинні знайти відображення витрати за видами діяльності. Але для більшшої аналітичності обліку витрат їх потрібно узагальнювати в окремій відомості. Перелік статей становити такий, який потрібен підприємству для аналізу складу цих витрат та прийняття необхідних управлінських рішень щодо їх доцільності. А для малих підприємств, що є платниками податку на прибуток можна додатково відокремлювати витрати, що не входять до складу валових витрат, що дозволить використовувати інформацію про узагальнення витрат підприємства при узагальненні валових витрат та складанні декларації про прибуток без додаткових витрат часу. Підсумкові дані цієї

відомості слід переносити в журнал 5 та 5А, розділ III «Витрати діяльності».

Недоліком журналу 5 та 5А є те, що в ньому не здійснюється розрахунок фактичної собівартості товарної продукції (як це передбачено за журнально-ордерною формою обліку в журналі-ордері 10). Однак більшість підприємств все-таки здійснює даний розрахунок, але тільки у вільній формі в залежності від діючих умов автоматизації обліку та звіряє їх з даними карт аналітичного обліку.

В журналі 6 знаходять відображення доходи, які також можливо групувати за видами діяльності. Але в даному журналі відсутня наочність в формуванні та обліку фінансових результатів. Так, списання витрат на рахунок 79 «Фінансові результати здійснюється в розділі 1 журналу 5 та 5А, а списання доходів знаходить відображення в журналі 6, де наведені аналітичні дані про доходи.

Фінансовий результат кожного виду діяльності не знаходить свого відображення ні в якому реєстрі бухгалтерського обліку. Для аналізу фінансових результатів діяльності по кожному його виду доцільно в журналі 6 ввести окремий розділ або вести окрему відомість де проводити відображення доходів, витрат та визначених фінансових результатів за кожним видом діяльності. Ця інформація потрібна керівництву підприємства для проведення аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства в цілому та прийняття необхідних управлінських рішень.

Також потрібно звернути увагу на те, що більшість підприємств малого бізнесу, в силу різних обставин, є платниками інших податків та зборів, в тому числі і податку на додану вартість. Дані про розрахунки з бюджетом по податку на додану вартість знаходять відображення перш за все в «Реєстрі отриманих та виданих податкових накладних». Підсумки даних реєстрів підлягають перенесенню в декларацію по податку на додану вартість. Також сума нарахованого податку на додану вартість знаходить відображення в Звіті про фінансові результати форми № 2-м.

В бухгалтерському обліку розрахунки з бюджетом по даному податку, як правило, відображаються в окремій відомості. Так це може бути відомість 3.6, де пропонується наказом № 356 Міністерства фінансів України здійснювати аналітичний облік розрахунків з бюджетом по податкам та зборам. Для контролю за ідентичністю відображення як податкових зобов'язань, так і податкового кредиту в різних облікових реєстрах і податковій звітності узагальнювати дану інформацію доцільно в окремій відомості, в якій відображати не тільки суму податку, а і оборот, що оподатковується податком на додану вартість. Ведення такої відомості надасть можливість звіряти дані бухгалтерського обліку з даними про доходи і витрати Декларації про прибуток, що надасть можливість виявляти помилки при відображенні одного й того ж показника в різних звітних документах. Порівняння даних бухгалтерського обліку в відомості, що пропонується, надасть можливість виявити відхилення, провести аналіз їх виникнення та прийняти відповідні рішення щодо уточнення сум податку.

Висновки і перспективи подальших розробок. Таким чином, на підставі проведених досліджень, можна зробити такі висновки:

- використання діючого спрощеного Плану рахунків бухгалтерського обліку для підприємств малого бізнесу не дозволяє в повній мірі проводити аналіз складу активів, власного капіталу та зобов'язань. Тому потрібен більш детальний склад рахунків бухгалтерського обліку для малих підприємств;
- змінення у параметрах віднесення підприємств до малих також висуває вимоги до змін у деталізації інформації про склад доходів та витрат за видами діяльності у складі фінансової звітності підприємств малого бізнесу;
- підприємства, які класифікуються як малі, в силу різних обставин є платниками різних податків і зборів, в тому числі податку на додану вартість та податку на прибуток. Дані про податки знаходять відображення в різних облікових реєстрах. Для контролю за відображенням податкового зобов'язання, податкового кредиту, сум валових витрат та валового доходу доцільно використовувати окрему відомість. Порівняння даних

бухгалтерського і податкового обліку надасть можливість своєчасно виявляти окремі помилки та своєчасно їх усувати;

- внесення змін до облікових реєстрів дозволить отримувати наочну і прозору інформацію щодо формування фінансових результатів фінансово-господарської діяльності підприємств. Така інформація дозволить керівництву проводити своєчасний аналіз фінансових результатів та приймати відповідні управлінські рішення щодо покращення фінансового стану та побудови планів, які будуть сприяти розширенню сфер діяльності.

Таким чином, у статті отримані нові результати, що мають як теоретичне, так і практичне значення.

Розглянуті питання потребують додаткових досліджень та змін у законодавстві України.

Подальші дослідження необхідно здійснювати як у напрямку удосконалення бухгалтерського обліку, так і звітності суб'єктів малого бізнесу. Доцільно розробити та ввести в дію спеціальну державну програму з розвитку бухгалтерського обліку в Україні, як це пропонують окремі дослідники [9, с.24], до якої повинні бути залучені певні державні органи, громадські організації бухгалтерів і аудиторів (їх роль необхідно підняти за допомогою відповідних державних заходів), провідні вчені-обліковці.

Література

1. Закон України «Про державну підтримку малого підприємництва» № 2063-III від 19.10.2000р. // Всеукраїнська мережа ЛІГА:ЗАКОН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ligazakon.ua.
2. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань регулювання підприємницької діяльності» №523-VI // Урядовий кур'єр. – 17.10.2008. – № 186.
3. Голошкевич І. Мале підприємство: критерії визнання та фінзвітні наслідки / Ірина Голошкевич // Бухгалтерія. – 2010. – № 6 – С. 51–55.
4. Закон України «Про затвердження спрощеного Плану рахунків бухгалтерського обліку», наказ Міністерства фінансів України № 186 від 19.04.2001 р., зі змінами і доповненнями, внесеними наказом Міністерства фінансів України» від 11 грудня 2006 року № 1176 // Всеукраїнська мережа ЛІГА:ЗАКОН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ligazakon.ua.
5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 25 «Фінансовий звіт суб'єкту малого підприємництва», наказ Міністерства фінансів України від 25.02.2000 року № 39 зі змінами і доповненнями, внесеними наказом Міністерства фінансів України № 101 від 24.02.2001 р. // Всеукраїнська мережа ЛІГА:ЗАКОН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ligazakon.ua.
6. Методичні рекомендації по застосуванню реєстрів бухгалтерського обліку малими підприємствами, наказ Міністерства фінансів України № 422 від 25.06.2003р. // Всеукраїнська мережа ЛІГА:ЗАКОН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ligazakon.ua.
7. Губіна І. Спрощена бухгалтерія / Ірина Губіна // Бухгалтерія. – 2003. – № 29. – С. 70–79.
8. Методичні рекомендації по застосуванню реєстрів бухгалтерського обліку, наказ Міністерства фінансів України № 356 від 29.12.2000р. // Всеукраїнська мережа ЛІГА:ЗАКОН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ligazakon.ua.
9. Прилипко С. Бухгалтерская профессия в Украине – путь к международному признанию / С. Прилипко // Бухгалтерский учет и аудит. – 2004. – № 5. – С. 20–24.